

УДК 81-115

М. Г. Маслюк,

аспірант

(Київський національний лінгвістичний університет)

mariam88@ukr.net

ВИВЕДЕННЯ ІМПЛІКАТУР ІЗ СТИЛІСТИЧНОЇ ФІГУРИ ОКСИМОРОНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ОПЕРАЦІЇ ЛОГІЧНОЇ ІМПЛІКАЦІЇ

У статті окреслено механізм виведення імплікатур із стилістичної фігури оксиморону. Автор подає визначення стилістичної фігури оксиморону та обґрунтовує доцільність застосування логічної імплікації задля виведення імплікатур із цієї стилістичної фігури мови. У науковій розвідці з точки зору математичної логіки визначено поняття імплікації та сформульовано основні властивості імплікації. У таблиці істинності для імплікації показано, яких значень набуває висловлювання $A \rightarrow B$ при заданих значеннях A і B . За допомогою операції логічної імплікації наведено тлумачення імплікатур в оксиморонних висловлюваннях.

Ключові слова: імплікатура, оксиморон, операція логічної імплікації, таблиця істинності для імплікації, істине висловлювання, хибне висловлювання, антецедент, консеквент.

Постановка проблеми та її значення. У проблематиці сучасної комунікативної лінгвістики основне місце належить прагматичному підходу до вивчення імпліцитних аспектів значення висловлювань. На сучасному етапі розвитку лінгвопрагматики помітною є тенденція до превалювання імпліцитних смислів над експліцитними. Певна річ, це ускладнює декодування цих висловлювань, оскільки значна частина семантичної й прагматичної інформації схована від безпосереднього сприйняття адресата й підлягає "розшифровці" на основі наявних фонових знань і логічних законів мислення.

Актуальність проблеми виведення імплікатур за допомогою операції логічної імплікації зумовлена її приналежністю до сучасних лінгвопрагматичних досліджень художнього тексту, спрямованих на розкриття інтенціонального значення стилістичних фігур мови. У цьому плані найбільш яскравим є оксиморон – фігура мови, що полягає у спеціально заданому поєднанні слів із протилежними або взаємовиключними значеннями для вираження нового цілісного поняття чи окремого явища, що в оригінальній формі привертає увагу до його суперечливої природи.

Як відомо, у ситуації непрямого інформування мовець не приховує своєї мети, однак він не називає її, а надає адресату можливість самому розпізнати інтенцію висловлювання. Таким чином, інтерпретуючи непряме висловлювання, адресат має здійснити низку логічних операцій по виявленню у тексті так званих імплікатур, тобто прихованих змістів або, за виразом В. З. Дем'янкова, "висновків, що напрошуються" [1: 28-36].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Імпліцитний спосіб представлення категорій плану змісту широко вивчався і продовжує досліджуватись у вітчизняній лінгвістиці. Зокрема, імплікатуру як спосіб трансляції емоцій мовця на матеріалі сучасного англомовного емотивного дискурсу вивчав В. О. Велівченко. У німецькомовному дискурсі когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів досліджувала Л. Р. Безугла. Поетику імпліцитних смислів художнього твору в своїй дисертаційній роботі розглядає М. М. Нагорна. Х. Дяків у науковій статті аналізувала імплікатури спілкування в ситуації застереження. Проблему передачі імплікатур тексту оригіналу в тексті перекладу вивчала А. С. Ольховська. О. Л. Доценко розглядав комунікативні імплікатури в процесуальному законодавстві України.

Однак варто зазначити, що питання виведення імплікатур із стилістичних фігур мови за допомогою операції логічної імплікації не було предметом спеціальних досліджень, і тому **метою** нашої статті буде проаналізувати механізм виведення імплікатур зі стилістичної фігури оксиморону.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

– з'ясувати теоретичні засади вивчення поняття імплікатури;

– охарактеризувати стилістичну фігуру оксиморону;

– розглянути логічну операцію мислення – імплікацію із точки зору математичної логіки;

– вивести імплікатуру зі стилістичної фігури оксиморону на прикладі уривку з поезії Василя Симоненка "Тиша і грім", який було обрано матеріалом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Імплікатури як прагматичний феномен привернули до себе увагу після прочитання Г. П. Грайсом циклу лекцій у Гарвардському університеті в 1967 р. і наступною серією його публікацій "Logic and Conversation"; "Further Notes on Logic and Conversation" [2; 3].

Херберт Пол Грайс увів поняття імплікатури, що визначається як реальний смисл непрямого (або неконвенційного) висловлення. Імплікатура разом із пресупозицією, фоновими знаннями і підтекстом становить загальний імпліцитний план висловлення. На відміну від пресупозиції і фонових знань, імплікатура стосується не дискурсу загалом чи його структурно-тематичних блоків, а висловлень, розташованих поряд, визначає їх логіко-змістовий зв'язок.

Оскільки метою нашої статті є виведення імплікатур з оксиморону, то наступним етапом буде характеристика оксиморона як стилістичної фігури.

Оксиморон (від грецьк. *οξύμορον* – дотепно безглуздий) – троп, у якому поєднано два слова чи поняття, що їх, на перший погляд, можна вважати діаметрально протилежними, логічно несумісними. Проте за їх допомогою утворюється нова, складна, якоюсь мірою суперечлива, але несприйнятливо-сприйнятна яскрава думка, що своїм змістом посідає середнє місце в словесному виразі.

Експресивність оксиморона як вторинного номена полягає, по-перше, в можливості оцінного, образного позначення об'єкта дійсності, поняття, увиразнення його предметно-логічного значення за допомогою скерованої інтенсифікації ознак, що їх позначають стрижнева та залежна лексеми словосполучення. По-друге, оксиморонне словосполучення – виразник певного експресивно-стилістичного забарвлення: піднесення, зниження, мейоративності, пейоративності, осуду, іронії тощо – залежно від умов контексту твору [4: 12].

Уміле використання оксиморонів надає мовленню витонченості й дотепності, тому поети, прозаїки, публіцисти часто вдаються до цієї фігури, зокрема в заголовках: "Безчесна добродесність", "Отруйна протиотрута", "Невлаштований благоустрій", "Небезпечна безпека", "Солодкий біль" та ін.

Як зазначалося вище, в оксимороні поєднано діаметрально протилежні, логічно несумісні й взаємовиключні слова чи поняття. А відтак, щоб вивести імплікатуру з оксиморонних висловлювань, нам потрібно звернутися до розділу математичної логіки, а саме логіки висловлювання.

Насамперед, розглянемо логічну операцію мислення – імплікацію. У лінгвістику поняття "імплікації" прийшло з логіки і як філологічний термін є багатозначним. Імплікація – найбільш загальний термін, яким позначаються всі види імпліцитних зв'язків у тексті. Для позначення конкретних видів імплікацій у лінгвістиці використовуються поняття "імплікатура", "підтекст", "фонові знання".

Розглянемо основні характеристики імплікації із точки зору математичної логіки.

Однією з особливостей імплікації як логічного терміна, є те, що прості висловлювання, поєднані імплікацією, не можна переставляти місцями, бо це змінить логічне значення складного висловлювання. Кожне з простих висловлювань, які входять до імплікативного висловлювання має спеціальну назву, відповідно до функцій, які воно виконує у складному.

Висловлювання з початковим "якщо" і яке стоїть перед словом "то", називають антецедентом (від латинського *antecedens* – попередній). Висловлювання, яке стоїть після слова "то", називають консеквентом (з латинської *consequens* – наступний).

У літературі антецедент прийнято називати умовою, причиною, підставою, основою, а консеквент – наслідком, висновком. На відміну від логічної операції, де присутні як антецедент, так і консеквент, лінгвістика має справу лише з одним вираженим членом. Коли експліцитним є антецедент, з нього виводиться імплікатура ("А викликає (імплікує) В"), а коли в тексті виражений консеквент, мова йде про пресупозицію ("В впливає з А") [5: 51-63].

Для імплікації характерна та обставина, що стверджуючи імплікацію, ми маємо пам'ятати, що ні в якому разі не може бути так, щоб антецедент був істинним, а консеквент – хибним. Отже, імплікація істинна у трьох випадках:

- 1) антецедент істинний і консеквент істинний;
- 2) антецедент хибний, а консеквент істинний;
- 3) антецедент хибний і консеквент хибний.

І лише коли антецедент істинний, а консеквент – хибний, імплікація – хибна. Це відображено в таблиці істинності для імплікації [6: 114].

№ з/п	A	B	A → B
1	i	i	i
2	i	x	x
3	x	i	i
4	x	x	i

Проілюструємо тлумачення імплікатур у стилістичній фігурі оксиморону на прикладі уривку з поезії Василя Симоненка "Тиша і грім". Лінгвопрагматична інтерпретація поетичних текстів пов'язана із пізнанням індивідуальних інтенцій автора. Нашим завданням є розкодування цих інтендованих смислів та виведення з них імплікатур.

У таких поетичних рядках Василя Симоненка чітко простежуємо оксиморонне висловлювання "щасливим нещастям", яке змушує читача замислитися над його імпліцитним змістом:

*Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм.*

Спробуємо проаналізувати оксиморонний вислів "ти стала щасливим нещастям моїм" за допомогою операції логічної імплікації. Нашим завданням буде вивести імплікатуру з поняття "щасливе нещастя", а отже з'ясувати, чи принесло щастя ліричному герою зустріч із дівчиною, із його "щасливим нещастям". Логічний аналіз буде здійснюватися у чотири етапи.

На першому етапі ми визначаємо пресупозицію твердження "ти стала щасливим нещастям моїм". Згідно з визначенням Г. Фреге, пресупозиція не є частиною висловлювання, а лише умовою наявності у нього істинного значення [7: 74].

Отже, пресупозицією є той факт, що дівчина існує в його житті, що бачимо з контексту вірша: "Я і сам жив отак "цікаво", / Доки в мене ти не ввійшла".

На другому етапі з'ясуємо, що є антецедентом та консеквентом висловлювання "ти стала щасливим нещастям моїм". Для цього умовно позначимо це висловлювання як $A \rightarrow B$, що відповідає зв'язку між антецедентом (А) та консеквентом (В), де можуть бути вербально вираженими як А, так і В, або лише один із членів формули.

Як бачимо, що з елементів формули $A \rightarrow B$, експліцитним є лише антецедент (А), який спричинює або імплікує консеквент. Отже, нам доведеться логічно домислювати імпліцитний зміст-наслідок.

Якщо А – "ти стала щасливим нещастям моїм" є експліцитно вираженим антецедентом, то В (наслідок, консеквент) буде означати або "я – щасливий" або існує ще один можливий варіант – це заперечення консеквента ($\sim B$ "я – нещасний").

На третьому етапі з формули імплікації $A \rightarrow B$ отримуємо наше робоче висловлювання: "Якщо ти стала щасливим нещастям моїм, то я – щасливий", яке ми і маємо перевірити за таблицею істинності для імплікації, що зображена вище. Отже, маємо розглянути чотири функції таблиці істинності.

1. Перша функція таблиці істинності для імплікації, а саме: "Якщо ти стала щасливим нещастям моїм, то я – щасливий" є істинною. Це підтверджує той факт, що ліричний герой почав відчувати щастя, коли дівчина з'являється у його житті.

2. Друга функція таблиці істинності має таке вираження: "Якщо ти стала щасливим нещастям моїм, то я – нещасливий". Як бачимо згідно з таблицею вона є хибною, оскільки потрібно пам'ятати, що імплікація як булева функція $A \rightarrow B$ хибна лише тоді, коли антецедент А – істинний, а консеквент В – хибний. Отже, ми можемо вивести імплікатуру, що наявність коханої є запорукою щастя ліричного героя.

3. Із третьої функції таблиці отримуємо твердження: "Якщо ти не стала щасливим нещастям моїм, то я – щасливий", що є істинним, оскільки із хибного твердження завжди слідує істинна імплікація.

4. І остання функція таблиці є істинною, а саме: "Якщо ти не стала щасливим нещастям моїм, то я – нещасний", що можна вважати істинним, оскільки оксиморон "щасливе нещастя" виражає імпліцитний концепт ЩАСТЯ. Отже, за відсутності коханої ліричного героя, цього "щасливого нещастя", він не може бути щасливим. З попереднього контексту бачимо, що почуття змінило ліричного героя, бо раніше він "сам сонний ходив землею".

Це ще раз підтверджує, що імплікатурою поетичних рядків Василя Симоненка: "Сам я сонний ходив землею, / Але ти, як весняний грім, / Стала совістю, і душею, / І **щасливим нещастям моїм**" є думка про те, що незважаючи на суперечливість поняття "щасливе нещастя" і на всі труднощі, що з ним пов'язані, прихід дівчини "як весняний грім" пробуджує ліричного героя від сну і дарує йому щастя.

На четвертому етапі перевіримо наше робоче твердження на основі понять "необхідна умова" та "достатня умова" події (ситуації, дії) [6: 115].

Висловлювання А (ти стала щасливим нещастям моїм) є необхідною умовою для В (я – щасливий), що фіксують за допомогою імплікації: 1) $B \rightarrow A$ ("Я щасливий, якщо ти стала щасливим нещастям моїм"); 2) $\sim A \rightarrow \sim B$ ("Якщо ти не стала щасливим нещастям моїм, я – нещасний").

Висловлювання А ("ти стала щасливим нещастям моїм") є достатньою умовою для В ("я – щасливий"), що показується за допомогою імплікації: 1) $A \rightarrow B$, 2) $\sim B \rightarrow \sim A$.

Висновки. Таким чином, імплікатуру визначаємо як висновок, який адресат самостійно виводить з певного висловлювання. Для того, щоб правильно зрозуміти суперечливий зміст, що закладений у стилістичній фігурі оксиморону, у нашому дослідженні ми звернулися до операції логічного мислення – імплікації. Отже, у статті було представлено механізм виведення імплікатур зі стилістичної фігури оксиморону за допомогою операції логічної імплікації. На основі таблиці істинності для імплікації нами була зроблена спроба проінтерпретувати ймовірний інтендований зміст, що закладений у поетичних рядках Василя Симоненка. Аналіз дав змогу зробити висновок, що автор через оксиморон передає суперечливий внутрішній стан людини, коли в її душі відбувається боротьба між відчуттям щастя та усвідомленням того, що воно неминуче пов'язане з протилежним поняттям, своєю антиномією – нещастям. Це ще раз підтверджує факт про природність, закономірність, а також неминучу необхідність оксиморону в художній творчості, а отже, і потребу його правильної інтерпретації, що може здійснюватися різними методами, одним з яких є – логічна імплікація.

Подальшу перспективу наукової розвідки ми вбачаємо у наступних дослідженнях механізму виведення імплікатур з інших стилістичних фігур, зокрема антифразису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Демьянков В. З. Кооперированность общения и стремление понять собеседника / Валерий Закиевич Демьянков // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация. – Калуга : Изд-во КГПУ, 2005. – С. 28–36.
2. Grice H. P. Further Notes on Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words. – Cambridge (Mass.), L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 41–57.
3. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words. – Cambridge (Mass.), L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 22–40.
4. Мінкова О. Ф. Експресивний потенціал засобів вторинної номінації в мові новітньої української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. Ф. Мінкова. – Запоріжжя, 2010. – 22 с.
5. Чернов Г. В. Контекстно-свободная и контекстно-связанная имплицативность и проблема переводимости / Гелий Васильевич Чернов // Текст и перевод. – М. : Наука, 1988. – С. 51–63.
6. Хоменко І. В. Логіка : [підручник] / Ірина Вікторівна Хоменко. – К. : Центр уч. літ., 2007. – 335 с.
7. Фреге Г. Логические исследования / Готлоб Фреге ; [сост., общ. ред., вступ. ст. и ком. А. В. Суровцева]. – Томск : Водолей, 1997. – 128 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Demyankov V. Z. Kooperirovannost obshcheniya i stremlenie ponyat sobesednika [The Cooperation of Communication and the Intention to Understand the Interlocutor] / V. Z. Demyankov // Obshchenie. Yazykovoie soznanie. Mezhhkulturnaya kommunikatsiya [Communication. Language Consciousness. Cross-Cultural Communication]. – Kaluga : Izd-vo KGPU, 2005. – S. 28–36.
2. Grice H. P. Further Notes on Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words. – Cambridge (Mass.), L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 41–57.
3. Grice H. P. Logic and Conversation / H. P. Grice // Studies in the Way of Words. – Cambridge (Mass.), L. : Harvard Univ. Press, 1991. – P. 22–40.
4. Minkova O. F. Ekspresyvnyy potentsial zasobiv vtorynnoyi nominatsiyi v movi novitnioyi ukrayinskoyi publitsystyky [The Expressive Potential of the Secondary Nominative Means in the Language of Modern Ukrainian Publicism] : avtoref. dys. na zdbuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova" / O. F. Minkova. – Zaporizhzhya, 2010. – 22 s.
5. Chernov G. V. Kontekstno-svobodnaya i kontekstno-svyazannaya implikativnost i problema perevodimosti [Context-Free and Context-Related Implication and the Problem of Transferability] / G. V. Chernov // Tekst i perevod [Text and Translation]. – M. : Nauka, 1988. – S. 51–63.
6. Khomenko I. V. Logika [Logics] : [pidruchnyk] / Iryna Viktorivna Khomenko. – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2007. – 335 s.
7. Frege G. Logicheskie issledovaniya [Logical Researches] / Gotlob Frege ; [sost., obshch. red., vstup. st. i kom. A. V. Surovtseva]. – Tomsk : Vodoley, 1997. – 128 s.

Матеріал надійшов до редакції 17.02. 2014 р.

Маслюк М. Г. Извлечение импликатур из стилистического тропа оксиморона через операцию логической импликаци.

В статье приводится механизм определения импликатур из стилистического тропа оксиморона через операцию логической импликаци. Автор дает определение оксиморона и обосновывает целесообразность употребления логической импликаци для извлечения импликатур из этого тропа. Анализ проводится на материале поэзии Василя Симоненко. Основываясь на операции логической импликаци, выводится толкование импликатур в оксиморонных высказываниях.

Ключевые слова: импликатура, оксиморон, логическая импликация, антецедент, консеквент.

Maslyuk M. G. Implicatures Elicitation from the Stylistic Device of Oxymoron through the Logical Implication.

The goal of the paper is to analyze the process of implicatures elicitation from the oxymoron through the logical implication. The study is based on Vasyl Symonenko's poem "Calm and Thunder", where the pragmatic aspects of recognition meaning are investigated. The article critically comments some definitions of the implicature, provides the definition of oxymoron. The thorough attention is paid to the basic functions of oxymoron and its pragmatic effect. The reasons for the logical implication usage with the aim of eliciting the implicatures from the stylistic device have been proved and generalized; investigative perspectives have been determined.

Key words: implicature, oxymoron, logical implication, antecedent, consequent, true, false.